

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИМЕЊЕНИ МЕНАџМЕНТ, ЕКОНОМИЈУ И ФИНАНСИЈЕ,
БЕОГРАД

ОБРАЗАЦ ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
„Савремене тенденције раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији“,
кандидат Ненад Равић МА

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију Одлука Наставно-научног већа Факултета за примењени менаџмент, економију и финансије бр. 1466 од 29.06.2016. год.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ul style="list-style-type: none">– Академик Проф. др Славко Каравидић, редовни професор, ужа научна област: Економија и предузетништво од 2009. године, Висока школа за пословну економију и предузетништво, Београд - у својству председника комисије;– Проф. др Југослав Радуловић, ванредни професор, ужа научна област: Пројект менаџмент од 19.12.2013. године, Факултет за примењени менаџмент, економију и финансије у Београду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду – у својству ментора;– Проф. др Светомир Минић, редовни професор, ужа научна област: Општи менаџмент 24.04.2014. године, Факултет за примењени менаџмент, економију и финансије у Београду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - у својству члана.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Ненад, Владимир, Равић</p> <p>2. Датум рођења, општина, Република: 09.04.1987. Савски венац, Србија</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 2012. године, Факултет организационих наука, Универзитет у Београду, „Упоредна анализа маркетиншких комуникација профитних и непрофитних организација”</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Менаџмент и бизнис.</p>

5. Публиковани радови по категоријама:

- 1) **Равић, Н.**, Гаврић, Г. (2015) Улога и значај иновација за развој малих и средњих предузећа у Републици Србији (The role and importance of innovation for the development of small and medium enterprises in the Republic of Serbia, Економија-теорија и пракса, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Привредна академија у Новом Саду, година VII, број 4, стр. 47- 63. (M53)
- 2) **Равић, Н.**, Каравидић, С. (2015) Education of entrepreneurs as a factor of growth and development of small and medium enterprises in Republic of Serbia. International Conference on Social and Technological Development STED 2015. Book: Economics. Banja Luka, Univerzitet PIM. (M33)
- 3) **Равић, Н.**, Радић, В. (2015), Значај иновација за остваривање одрживе конкурентске предности организација. Четврта међународна научна конференција под називом: Запошљавање, образовање и предузетништво. Књига: Изазови промовисања предузетништва, лидерства и конкурентности, стр. 355-378. Београд, Висока школа за пословну економију и предузетништво. (M14)
- 4) **Равић, Н.**, Илић, Ђ., Боричић, Н. (2015) Компаративна анализа берзи у окружењу – Београдска, Загребачка и Љубљанска берза. Ревизор, часопис за теорију и праксу, број 69. Београд, Институт за економику и финансије. (M51)
- 5) Бекић, М., **Равић, Н.** (2015), Role and significance of material motivation in human resources management process. International scientific conference leadership and organization development. University Centre for Conflict Management and Organizational Research Department "Social, Work and Educational Psychology" Faculty of Philosophy, Sofia University "St. Kliment Ohridski". (M33)
- 6) **Равић, Н.**, Радић, В. (2014), Даунсајзинг као мера за повећање ефикасности и флексибилности предузећа. Трећа међународна научна конференција под називом: Запошљавање, образовање и предузетништво. Књига: Фактори који утичу на резултате и развој малог бизниса, стр. 50-76. Београд, Висока школа за пословну економију и предузетништво. (M14)
- 7) **Равић, Н.**, Минков, Ђ. (2014) Конкурентске маркетинг стратегије. Трећа међународна научна конференција под називом: Запошљавање, образовање и предузетништво. Књига: Менаџмент, маркетинг и комуникација: текући и будући трендови, стр. 166-212. Београд, Висока школа за пословну економију и предузетништво. (M14)
- 8) **Равић, Н.** (2014). Предвиђање фактора окружења као мера за смањење ризика пословања. Анали пословне економије 11, стр. 101-111. Бања Лука, Универзитет ПИМ.
- 9) **Равић, Н.**, Милошевић, Д., Минков, Ђ. (2013). Глобалне Интернет маркетинг стратегије и њихове импликације на мала и средња предузећа. Друга међународна научна конференција под називом: Запошљавање, образовање и предузетништво. Књига: Полна, ИТ и маркетинг питања у предузетништву, стр. 246-262. Београд, Висока школа за пословну економију и предузетништво. (M33)
- 10) Милошевић, Д., **Равић, Н.**, Каравелић, З. (2012). образовање предузетника у ЕУ. Прва међународна научна конференција под називом: Предузетништво, образовање и запошљавање. Књига: образовање, стр: 169-187. Београд, Висока школа за пословну економију и предузетништво. (M14)
- 11) Костић-Станковић, М., Филиповић, В., **Равић, Н.** (2012). Истраживање стања маркетиншког комуницирања у профитним и непрофитним организацијама. Нови економист, Пети део, стр. 25-34.

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

„Савремене тенденције раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са знаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска дисертација садржи укупно 207 страна. Осим евиденције литературе и интернет извора на 9 страна, (194-203), са укупно 110 библиографске јединице домаћих и страних аутора, научно стручних радова објављених у часописима и публикација и интернет извора, дисертација садржи следећа поглавља и то:

1. Увод, на 4 стране, (5-8);
2. Значај малих и средњих предузећа у савременим условима привређивања, на 13 страна (15-28);
3. Фазе развоја предузетничког подухвата, на 14 страна (28-42).
4. Развијеност и значај малих и средњих предузећа у Републици Србији, на 3 стране (42-45);
5. Појам и дефинисање иновација, иновационе активности и иновационе стратегије МСП на 16 страна (45-52 и од 80-89);
6. Мерење иновативности, на 28 страна (52-80);
7. Индикатори иновативних активности у Републици Србији 2012-2014, на 18 страна (89-107).
8. Улога и значај образовања предузетника и запослених у сектору МСП за раст и развој малих и средњих предузећа, на 23 стране (107-130).
9. Предузетничко образовање у Србији, на 5 страна (130-135).
10. Емпиријско истраживање образовања предузетника и запослених у малим и средњим предузећима у Републици Србији, на 52 стране (135-187);
11. Правци раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији, на 3 стране (187-189);
12. Закључак 189-191

Докторска дисертација има укупно 73 илустрације (слика, графикона и табела), чиме је елаборација ове проблематике знатно обогаћена.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Извори интересовања за проучавање и истраживање раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији налазе се у чињеници да сектор МСП има велики значај за привреду Републике Србије, будући да од укупног броја привредних субјеката у Србији преко 99% чине мала и средња предузећа и да овај сектор генерише око 2-3 запослености у земљи. Мала и средња предузећа се могу посматрати као мотор економског развоја државе, јер имају важну улогу у запошљавању нових радника и доприносу остваривању економске стабилизације и привредног раста.

Проучавање савремених тенденција раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији у овој дисертацији везано је за истраживање улоге и значаја два фактора раста и развоја малих и средњих предузећа: знања и иновација. Интелектуални капитал представља најзначајнији ресурс данашњице и управо је то разлог због којег је фокус ове дисертације усмерен на знање и иновације.

Дисертација се састоји од теоретског и емпиријског истраживања, чиме је омогућен интегралан и целовит осврт на проблем истраживања. Истраживање је кренуло од главне

хипотезе да знање и иновације представљају главни извор раста и развоја малих и средњих предузећа.

У **уводном делу** указано је на значај иновација и знања у савременим условима привређивања. Иновације се налазе у основи развоја привреде засноване на знању и имају кључну улогу у опстанку и расту и развоју предузећа У развијеним привредама, стварање знања и његова успешна комерцијализација кроз иновације представља основни извор раста продуктивности, конкурентности, обезбеђивања нових радних места и остваривања привредног раста. То је модел по коме би и Република Србија требало да базира раст и развој сектора МСП.

Предмет истраживања представљају мала и средња предузећа у Србији и могућности њиховог раста и развоја и позиционирања на светском тржишту кроз увођење иновација, образовање кадрова и развој предузетничких вештина. Иновације и знање као кључне варијабле у оквиру предмета истраживања представљају оквир за решавање истраживачког проблема, који се огледа у анализирању могућности раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији кроз опредељење и фокус на знању и иновацијама.

Истраживање у дисертацији спроведено је у два правца: један део истраживања усмерен је на испитивање улоге и значаја иновација за раст и развој малих и средњих предузећа, са посебним фокусом на МСП у Републици Србији, док је у другом делу истраживања фокус на знању као најважнијем ресурсу у тржишној борби за стицање одрживе конкурентске предности и остваривање раста и развоја малих и средњих предузећа. Треба нагласити да су ова два фактора конкурентности нераскидиво повезана, јер су најзначајније иновације управо оне базиране на знању.

Циљеви истраживања Циљ истраживања је да се, у условима транзиционих промена у Србији и светских глобалних трендова у развоју малих и средњих предузећа, укаже на могућности раста и развоја малих и средњих предузећа у Србији, применом теоретских и емпиријских истраживања и компарацијом са савременим трендовима и парадигмама. Истраживање је посебно значајно, јер су транзициони процеси у овој области указали, пре свега, на негативне трендове са којима се Србија мора суочити на путу оздрављења привредног и економског система. Намера аутора је да пружи на основне смернице за раст и развој малих и средњих предузећа и да укаже на правце и могућности њиховог раста и развоја кроз усвајање нових знања и технологија.

Основна хипотеза истраживања:

Знање и иновације представљају кључни фактор раста и развоја малих и средњих предузећа у савременим условима привређивања.

Посебне (изведене) истраживачке хипотезе су:

- X1: Улога знања и иновација у остваривању привредног раста и развоја Републике Србије налази се на незнатном нивоу.
- X2: Иновативне перформансе малих и средњих предузећа у Републици Србији налазе се испод просека ЕУ.
- X3: Усмереност предузетника и запослених у сектору МСП у Републици Србији на стицање знања и предузетничких вештина налази се на незадовољавајућем нивоу.

У делу **„Значај малих и средњих предузећа у савременим условима привређивања”** приказани су критеријуми за класификацију предузећа према величини у Републици Србији и у ЕУ, описане су структурне карактеристике малих и средњих предузећа и наведени конкретни подаци које недвосмислено указују на значај малих и средњих предузећа за националну привреду. Посебна пажња посвећена је предузетништву као најзаступљенијем сегменту сектора МСП. Описане су особине предузетника као носиоца привредних активности, анализирани задаци предузетништва и наведене фазе развоја предузетничког

подухвата.

У делу „**Појам и дефинисање иновација**” приказан је широк спектар различитих дефиниција термина «иновације». Описани су различити појавни облици иновација по врстама, од иновација производа и процеса до маркетинг и организационих иновација. Анализиране су фазе иновационог процеса и приказане су врсте иновационих стратегија малих и средњих предузећа. Посебна пажња посвећена је мерењу иновативности, уз анализу неколико најпознатијих индекса за праћење и мерење иновативности, као што су: Глобални индекс иновативности, Иновациона бодовна листа и др. Приказани су бројни квантитативни подаци о иновативности Републике Србије, земаља у окружењу и најразвијенијих светских земаља, чиме су омогућене корисне компарације.

Део „**Индикатори иновативних активности у Републици Србији 2012-2014**“ базира се на подацима који су добијени у истраживању које је спровео Републички завод за статистику у периоду од 2012. до 2014. године. Ови подаци указују на тренутно стање у Србији када су у питању иновативне перформансе предузећа (истраживањем су обухваћена мала, средња и велика предузећа). Резултати тог истраживања обезбедили су сазнања која имају одређени утицај и значај за извођење закључака ове дисертације, па их је аутор, као цитат, укључио у дисертацију.

У делу „**Улога и значај образовања предузетника и запослених у сектору МСП за раст и развој малих и средњих предузећа**“ описана је улога знања као најзначајнијег ресурса 21. века за развој и генерисање иновација и јачање конкуретности малих и средњих предузећа и привреде у целини. Приказане су кључне карактеристике концепта целоживотног образовања. Посебан фокус стављен је на предузетничко образовање у Србији и начине интеграције предузетничког учења у образовни систем Србије.

Део „**Емпиријско истраживање образовања предузетника запослених у малим и средњим предузећима у Републици Србији**“ приказује истраживање спроведено у периоду април 2015. – април 2016. године од стране аутора дисертације на узорку од 1080 испитаника, запослених у малим и средњим предузећима у Републици Србији. Истраживање је спроведено у пет фаза: 1. прикупљање података, 2. сређивање и груписање података, 3. графичко представљање добијених резултата, 4. анализа, обрада и тумачење добијених резултата (дескриптивном анализом) и 5. интерпретација добијених резултата и извођење закључака. Испитаници су сврстани у четири категорије: непосредни извршиоци, административно особље, непосредни руководиоци и инжењерско-технички кадар. За прикупљање података коришћен је анкетни упитник затвореног типа. Резултати до којих се дошло емпиријским истраживањем представљени су дескриптивном анализом и упоређени су са резултатима теоријске анализе, што је омогућило извођење потпунијих закључака и препорука.

У „**Закључку**“ су дата крајња разматрања теоријског истраживања и спроведеног емпиријског истраживања.

Добијени резултати послужили су као основа за заузимање става према постављеним хипотезама.

VI ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Закључци изведени у овој докторској дисертацији су у складу са предметом и циљем истраживања.

Кандидат, на основу спроведених теоријских и емпиријских истраживања, констатује да знање и иновације представљају кључни фактор раста и развоја малих и средњих предузећа у савременим условима привређивања.

Иновације, као и знање које их омогућава, најважнији су извор тржишног успеха и

конкурентске предности. Иновативност малих и средњих предузећа огледа се, пре свега, у томе да су она отворена за промене и у непрестаној потрази за новим идејама. Иновативност треба посматрати као један од стратегијских чиниоца тржишног успеха предузећа, јер подразумева стално осмишљавање нових решења са циљем што бржег прилагођавања променама. Иновације не само да су кључни фактор раста и развоја савремених предузећа, већ су у многим развијеним земљама и главна покретачка снага развоја економије.

Кандидат истиче да, поред иновација, неоспоран значај за раст и развој малих и средњих предузећа у Србији има предузетничко образовање и развој предузетничких вештина. У савременим условима привређивања, знање се означава као водећи чинилац производње и носилац повећања продуктивности и привредног раста. Економија знања је главно средство економског и друштвеног развоја. Да би се остварио раст и развој привреде, неопходно је повећати улагања у високе технологије, образовање радне снаге и јачање продуктивности. Улагањем у знање повећава се производни капацитет осталих производних чинилаца, али се и омогућава њихова трансформација у нове производе и процесе. Знање је значајно, јер у себи обједињује политике, циљеве и праксу, стварајући кохерентну целину. Оно обезбеђује информације о ефикасности бизниса и о испуњавању његових циљева, у складу са могућностима у окружењу. Такође, знање обезбеђује значајне повратне информације о процесима и резултатима рада.

Истраживање је показало да већина запослених у малим и средњим предузећима у Србији има завршену средњу школу, што значи да постоји велики потенцијал за развој предузетништва у Србији кроз унапређење формалног образовања предузетника. Факултетско образовање би, без сумње, омогућило предузетницима шире базично знање и боље разумевање економије, менаџмента, маркетинга и осталих, важних аспеката пословања. Такође, истраживање је показало да је функционалност знања стеченог током формалног образовања у Србији недовољна и да, из тог разлога, запослени у малим и средњим предузећима у Србији у обављању посла врло мало користе знање стечено у школама и на факултетима. Овај податак указује на неопходност унапређења квалитета формалног образовања у Србији.

Кандидат истиче још један веома важан податак добијен истраживњем, а то је недовољна заинтересованост запослених у малим и средњим предузећима у Србији за образовањем и стручним усавршавањем. Да би се направио помак у знању и стручности предузетника и запослених у сектору МСП, поред унапређења квалитета формалног образовања, неопходно је стимулисати и мотивисати предузетнике да се више ангажују на пољу учења и самоусавршавања. Без исказане жеље и самоиницијативе предузетника за учењем и усавршавањем неће се постићи постављени циљеви. У складу са претходим питањем налази се податак да две трећине испитаника има негативан став према доживотном учењу.

Имајући у виду да живимо у времену динамичних технолошких промена и учесталих иновација, забрињава податак добијен истраживањем да су предузетници и запослени у малим и средњим предузећима у Србији недовољно упознати са техничко-технолошким променама. Да би домаћа МСП била конкурентна на глобалном тржишту морају ићи у корак са временом и овладати информационо-комуникационим технологијама и другим технолошким решењима која им могу значајно помоћи у пословању.

Кандидат наглашава да је улога знања и иновација у остваривању привредног раста и развоја Републике Србије занемарљива и да се налази на незнатном нивоу. Та чињеница посебно добија на значају ако се има у виду да развијене земље свој привредни раст базирају управо на развоју знања и иновација. Такође, један од закључака истраживања је и тај да се иновативне перформансе малих и средњих предузећа у Републици Србији налазе испод просека ЕУ. То је показала анализа бројних индекса иновативности који прате

иновативне перформансе великог броја земаља. То су чињенични подаци пред којима не треба затварати очи, већ треба пронаћи начин како да се унапреде иновативне перформансе малих и средњих предузећа у Србији. Кандидат сматра да је неопходно изградити позитивнији став према образовању и подстицати предузетнике да перманентно раде на развоју предузетничких вештина.

Иновације и знање треба посматрати као основни извор конкурентске предности и покретач развоја сектора малих и средњих предузећа. Доказ исправности таквог става налази се у перформансама развијених привреда које свој раст и развој базирају управо на иновацијама и знању. Улагање у ова два фактора конкурентности обавеза је свих привреда које теже ка унапређењу и прогресу.

VII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Применом одговарајућих метода истраживања у анализи савремених тенденција раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији дошло се до нових, научно релевантних сазнања.

Нова научна сазнања добијена су спроведеним теоријским и емпиријским истраживањима. Узорак обухваћен емпиријским истраживањем може се сматрати репрезентативним, јер укључује предузетнике и запослене у малим и средњим предузећима у Србији. Репрезентативношћу узорка, осим структуре, доприноси и његова бројност, с обзиром на то да је 1080 испитаника обухваћено истраживањем.

Резултати истраживања приказани су на адекватан начин, илустративно, графичким представљањем. Подаци на графиконима су приказани тако да се могу брзо и лако прочитати и разумети, уз обавезну легенду која појашњава значење сваког поља, стубића и криве различитих боја. Изнад сваког графикона налази се његов редни број и наслов, а испод извор, тако да постоје сви потребни елементи графичког приказивања података.

Допринос ове дисертације је у унапређењу теорије о малим и средњим предузећима (као остварења научног), и унапређење праксе (као остварење друштвеног циља).

VIII КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Потврђује се да је дисертација која интегрише теоријско и емпиријско истраживање савремених тенденција раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

У дисертацији су опсежно анализирана и истраживана два кључна фактора раста и развоја малих и средњих предузећа у савременим условима привређивања, а то су знање и иновације.

У циљу доказивања основне хипотезе докторске дисертације, по којој знање и иновације представљају кључни фактор раста и развоја малих и средњих предузећа у савременим условима привређивања, спроведено је истраживање литературе домаћих и страних аутора и стручњака из ове области, као и емпиријско истраживање на узорку од 1080 испитаника, запослених у малим и средњим предузећима у Републици Србији.

На основу спроведеног истраживања, закључује се да је основна хипотеза потврђена.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе

Дисертација је написана тако да садржи све битне елементе који су захтевани од кандидата.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Допринос науци ове докторске дисертације огледа се, пре свега, у пружању бројних података који се тичу образовања и става према образовању предузетника и запослених у малим и средњим предузећима у Републици Србији. Ови подаци добијени су опсежним емпиријским истраживањем које је спровео аутор дисертације. Читајући радове других домаћих аутора и доктораната, који су се бавили истраживањем бројних фактора развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији, као што су: проблематика финансирања малог бизниса, правна регулатива, институционална подршка развоју МСП-а, иновативност малих и средњих предузећа и др., аутор ове дисертације уочио је да постојећој научној бази недостаје опсежно истраживање образовања и става према перманентном учењу и стручном усавршавању предузетника и запослених у малим и средњим предузећима у Републици Србији.

Допринос дисертације огледа се и у истраженом тренутном стању и препорукама које се односе на унапређење сектора малих и средњих предузећа у Републици Србији.

Истраживања спроведена у дисертацији обухватају анализу садржаја великог броја извора литературе у штампаном и електронском облику, као и емпиријско истраживање спроведено на узорку од 1080 предузетника и запослених у малим и средњим предузећима у Републици Србији.

Допринос науци овог рада огледа се у томе што је потврђена основна хипотеза истраживања: „Знање и иновације представљају кључни фактор раста и развоја малих и средњих предузећа у савременим условима привређивања“.

Наведено истраживање, резултати и препоруке дају допринос вредан пажње научне јавности.

IX ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

На основу изложене укупне оцене дисертације, комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета за примењени менаџмент, економију и финансије у Београду да докторску дисертацију кандидата Ненада Равића под насловом „**Савремене тенденције раста и развоја малих и средњих предузећа у Републици Србији**“ прихвати и одобри њену јавну одбрану.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Академик Проф. др Славко Каравидић, председник комисије

Проф. др Југослав Радуловић, ментор

Проф. др Светомир Минић, члан

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај, јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.